

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/34/34/97

POLACY O KONSTYTUCJI I REFERENDUM ZATWIERDZAJĄCYM

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MARZEC '97

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- ◆ Większość Polaków (70%) jest przekonana o konieczności uchwalenia nowej konstytucji, większość też (79%) uważa, iż bez ustawy zasadniczej żadne państwo nie może sprawnie działać. Jednocześnie społeczeństwo nie przecenia znaczenia tego aktu i nie wiąże z jego powstaniem szczególnie wygórowanych nadziei.
- ◆ Ankietowani w większości (61%) zgadzają się, by nową konstytucję uchwalił obecny Sejm, mimo że nie jest w nim reprezentowana część ugrupowań politycznych. Przeciwni temu są głównie zwolennicy ROP; elektorat AWS - choć podzielony, to jednak nieco częściej uznaje uprawnienia obecnego parlamentu do uchwalenia konstytucji i akceptuje tę procedurę.
- ◆ Ponad połowa respondentów popiera ideę przeprowadzenia referendum zatwierdzającego konstytucję, odrzuca ją tylko co trzeci. Większość badanych (60%) obstaje przy tym, by referendum było ważne, jeśli weźmie w nim udział co najmniej połowa uprawnionych do głosowania.
- ◆ Na referendum, w którym głosowalibyśmy za parlamentarnym projektem konstytucji lub przeciw niemu, wybiera się ponad dwie trzecie ankietowanych (67%). Udział w referendum zdecydowanie częściej deklarują osoby aktywne politycznie, nieco częściej zwolennicy lewicy niż prawicy. Gdyby tego rodzaju referendum zostało przeprowadzone w połowie lutego, ponad dwie piąte (42%) jego uczestników opowiedziałyby się za przyjęciem parlamentarnego projektu konstytucji, co dziewiąty (11%) byłby za jego odrzuceniem, a blisko połowa (47%) nie umiałaby rozstrzygnąć tej kwestii.
- ◆ Obecny stan wiedzy o obu projektach konstytucji jest bardzo niski, nieco mniej znany jest projekt obywatelski niż parlamentarny. W społecznej świadomości różnice między oboma projektami mają charakter stereotypu ideologicznego - Polacy są przekonani, że różni je przede wszystkim stosunek do ochrony życia, odniesienie do Boga i prawa naturalnego oraz charakter regulacji stosunków między państwem a Kościołem.

Polska jest jednym z ostatnich krajów wychodzących z „realnego socjalizmu”, w którym nie uchwalono jeszcze ustawy zasadniczej. Porządek prawny w państwie - poza Małą Konstytucją - wciąż regulują niektóre przepisy konstytucji uchwalonej w 1952 roku. Społeczeństwo coraz bardziej odczuwa brak nowej ustawy zasadniczej, coraz więcej Polaków uznaje uchwalenie konstytucji za sprawę niecierpiącą zwłoki.

Ostatnie posiedzenie Zgromadzenia Narodowego wzbudziło duże emocje polityczne. Wydaje się, że debata konstytucyjna faktycznie rozpoczęła kampanię wyborczą przed nadchodzącymi wyborami parlamentarnymi, spychając nieco w cień wagę projektowanych ustaleń ustrojowych. Sprawie konstytucji, oczekiwaniom wobec referendum zatwierdzającego, a także próbie odpowiedzi na pytanie, jakie decyzje podjęliby w nim Polacy, poświęciliśmy nasz lutowy sondaż¹.

ZNACZENIE KONSTYTUCJI

Polacy przywiązują dużą wagę do konstytucji, widząc w niej nie tylko akt prawny ustanawiający reguły funkcjonowania państwa, ale także dokument wpływający na życie każdego obywatela. W ciągu ostatnich czterech lat nieco zmniejszył się odsetek badanych doceniających znaczenie ustawy zasadniczej. W listopadzie '93 trzy czwarte ankietowanych sądziło, że postanowienia zawarte w konstytucji mają duże znaczenie dla życia zwykłych obywateli, dwa lata później przekonanie takie wyrażało dwie trzecie ogółu respondentów. Podobną tendencję można zauważyć w kształtowaniu się poglądów na temat znajomości

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (81) przeprowadzono w dniach 14-17 lutego '97 na reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności kraju (N=1151). Konsultacji merytorycznej udzielił Instytut Spraw Publicznych.

przepisów konstytucji². Powyższe zjawiska można łączyć z potocznym doświadczeniem Polaków, z którego wynika, że funkcjonowanie państwa i jego obywateli jest możliwe również bez jednolitej ustawy zasadniczej. Obecnie - po powrocie sprawy konstytucji na pierwsze strony gazet - przypisywane jej znaczenie ponownie wzrosło.

Tabela 1 w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, znajomość konstytucji jest zwykłym obywatelom w ogóle potrzebna czy też nie?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	XI '93	X '95	II '97
Tak	87	76	82
Nie	9	16	11
Trudno powiedzieć	4	8	7

Zdaniem większości badanych, konstytucja jest potrzebna obu stronom umowy społecznej - zarówno władzy, jak i obywatelom. W porównaniu z rokiem '93 nieco większe jest przekonanie, że jest ona przede wszystkim aktem potrzebnym obywatelom, czyli - jak można się domyślać - chroniącym ich przed władzą.

Tabela 2 w procentach

Komu tak naprawdę konstytucja jest bardziej potrzebna?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	XI '93	X '95	II '97
Władzy	12	19	14
Obywatelom	15	20	20
W jednakowym stopniu władzy i obywatelom	70	56	62
Trudno powiedzieć	3	5	4

Przekonanie o konieczności uchwalenia nowej konstytucji staje się coraz bardziej oczywiste. Tylko znikomy odsetek Polaków uznaje to przedsięwzięcie za całkiem nieprzydatne, a niezbyt liczna grupa (nieco więcej niż jedna piąta badanych) jest skłonna zgodzić się z opinią, że nowa ustawa zasadnicza nie jest czymś niezbędnym.

² Zob. komunikat CBOS „Znaczenie prawa i konstytucji”, marzec '96.

Tabela 3

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, uchwalenie nowej konstytucji w Polsce jest:	Wskazania respondentów według terminów badań		
	XI '93	X '95	II '97
- konieczne	55	62	70
- przydatne, ale niekonieczne	25	22	22
- niepotrzebne	8	2	2
Trudno powiedzieć	12	15	6

Na konieczność uchwalenia nowej konstytucji wskazują przede wszystkim osoby powyżej 45 roku życia, mieszkańcy miast liczących ponad 100 tys. ludności, badani ze średnim i wyższym wykształceniem. O wadze konstytucji nieco częściej są przekonane osoby często uczestniczące w praktykach religijnych niż niewierzące i niepraktykujące. W grupach społeczno-zawodowych za niezbednością nowej ustawy zasadniczej najliczniej opowiadają się przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, pracownicy fizyczno-umysłowi oraz robotnicy niewykwalifikowani. Natomiast najmniej przekonani o konieczności jej uchwalenia są ludzie młodzi (do 24 roku życia) - co trzeci z nich sądzi, że możemy się obejść bez nowej konstytucji.

Niezbedność uchwalenia nowej ustawy zasadniczej łączy się z opinią, że bez konstytucji nie może sprawnie funkcjonować żadne państwo. Poparcie dla takiej tezy jest dokładnie takie samo jak w listopadzie '93.

Tabela 4

w procentach

Która z opinii o konstytucji jest najbliższa Pana(i) poglądom?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	XI '93	II '97
Bez konstytucji żadne państwo nie może sprawnie działać	79	79
Konstytucja jest przydatna, ale niekonieczna do sprawnego działania państwa	14	12
Istnienie konstytucji nie ma większego znaczenia dla sprawnego działania państwa	2	3
Trudno powiedzieć	5	6

Obecne oczekiwania co do nowej konstytucji nie są specjalnie wygórowane czy nierealne. Przed dwoma laty największe nadzieje wiązano z poprawą stanu przestrzegania prawa w Polsce: więcej niż połowa badanych oczekiwała, że po uchwaleniu konstytucji prawa

obywateli będą lepiej chronione. Obecnie czynnik ten ma duże znaczenie dla podobnego odsetka ankietowanych, choć nie mniej ważny okazuje się wymiar prestiżowy nowej konstytucji. Ponad połowa ankietowanych sądzi, że po jej uchwaleniu wzrośnie nasze znaczenie na arenie międzynarodowej. Wyraża się w tym zapewne nadzieja na to, że kraj, który zainicjował przemiany ustrojowe, podjęte przez inne państwa w tej części Europy, „dorobi się” wreszcie nowej, demokratycznej konstytucji, gdyż inni dawno już tego rodzaju akty uchwalili.

Tabela 5

w procentach

Jakie są, Pana(i) zdaniem, szanse na to, iż w wyniku uchwalenia nowej konstytucji:	Duże		Niewielkie bądź żadne		Trudno powiedzieć	
	'95	'97	'95	'97	'95	'97
- wzrośnie szacunek dla Polski w świecie	46	54	25	28	30	18
- lepiej będą chronione prawa obywateli	54	53	20	30	26	17
- Polska będzie lepiej rządzona	51	45	24	37	24	18
- w kraju będzie mniej niesprawiedliwości	41	39	30	38	29	23
- wpływ obywateli na sprawy kraju będzie większy	38	36	36	44	26	20
- poprawi się sytuacja gospodarcza kraju	32	26	37	49	31	25

Oczekiwania Polaków, iż w wyniku uchwalenia konstytucji Polska stanie się krajem lepiej rządzonym, nieco się zmniejszyły, podobnie jak nadzieje na to, że nowa konstytucja stworzy szanse zbudowania doskonalszego ładu prawnego, który lepiej będzie przystawać do społecznego poczucia sprawiedliwości. Dość sceptycznie badani oceniają szanse zwiększenia - w wyniku uchwalenia nowej konstytucji - wpływu obywateli na sprawy kraju. W największym stopniu, podobnie jak przed dwoma laty, Polacy powątpiewają w znaczenie nowej konstytucji dla funkcjonowania gospodarki. Wzrost opinii sceptycznych w tym względzie (prawie połowa badanych ocenia, że szanse na tego rodzaju poprawę w wyniku uchwalenia nowej konstytucji są niewielkie bądź żadne) potwierdza tezę, że polska gospodarka coraz bardziej wyzwala się spod wpływów polityki i również dla niefachowców staje się oczywiste, że rządzi się ona własnymi prawami.

CZY OBECNY PARLAMENT POWINIEN UCHWALIĆ KONSTYTUCJĘ?

W niedawno opublikowanym komunikacie³ zaprezentowaliśmy opinie dotyczące kwestii, czy - mimo braku reprezentacji części wyborców - obecne Zgromadzenie Narodowe powinno uchwalić nową konstytucję czy też nie powinno. Przypominając, że większość (61%) badanych opowiedziała się za tym, by obecny Sejm uchwalił konstytucję, mimo iż nie są w nim reprezentowane głosy części wyborców, spójrzmy, jak zdania na ten temat rozkładają się wśród zwolenników poszczególnych partii politycznych.

Tabela 6

w procentach

Elektoraty	W obecnym Sejmie nie są reprezentowane głosy części wyborców. Czy w tej sytuacji obecny Sejm powinien uchwalić nową konstytucję czy też nie?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
SLD	89	5	7
UP	79	15	7
PSL	67	10	24
UW	60	29	11
AWS	47	41	12
ROP	30	62	8
Niezdecydowani	61	15	24
Osoby nie wybierające się na wybory	65	12	22

Najwyższy poziom poparcia dla konstytucyjnych uprawnień obecnego parlamentu wyrażają elektoraty SLD i UP: ponad trzy czwarte zwolenników tych partii uważa, że nową konstytucję powinni uchwalić właśnie jego posłowie i senatorowie. Również sympatycy PSL i UW, a także osoby niezdecydowane oraz nie wybierające się na wybory w zdecydowanej większości optują za tym rozwiązaniem. W przypadku AWS opinie o legitymizacji konstytucyjnych uprawnień obecnego parlamentu są podzielone, jednak nieco więcej osób jest skłonnych uznać ich zasadność. Zdecydowanymi przeciwnikami uchwalenia nowej konstytucji przez parlament w obecnym składzie są potencjalni wyborcy ROP.

³ Patrz komunikat CBOS „Wiedza o projektach konstytucji”, luty ‘97.

W tej sytuacji jest dość oczywiste, że poważną płaszczyzną zróżnicowania w opiniach o uprawnieniach obecnego parlamentu do uchwalenia konstytucji są deklarowane poglądy polityczne. Ponad cztery piąte respondentów określających swoje poglądy jako lewicowe uważa, że obecny Sejm powinien uchwalić konstytucję. Wśród badanych identyfikujących się z prawicą rozwiązanie to popiera niespełna połowa, natomiast 38% wyraża swój sprzeciw.

Tabela 7

w procentach

Deklarowane poglądy polityczne	W obecnym Sejmie nie są reprezentowane głosy części wyborców. Czy w tej sytuacji obecny Sejm powinien uchwalić nową konstytucję czy też nie?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Lewica	82	9	9
Centrum	69	18	13
Prawica	48	38	14
Trudno powiedzieć	53	14	33

Zwolennikami uchwalenia nowej konstytucji przez obecny parlament są najczęściej osoby ze średnim lub wyższym wykształceniem, raczej młodzi bądź w średnim wieku (do 54 roku życia), zarabiający co najmniej przeciętnie (powyżej 326 zł na osobę w rodzinie) i zadowoleni ze swojej sytuacji materialnej. Kompetencje obecnego parlamentu do uchwalenia nowej konstytucji popierają w podobnym stopniu niemal wszyscy aktywni zawodowo. Natomiast stosunkowo największymi przeciwnikami uchwalenia konstytucji przez obecny parlament są respondenci z wykształceniem zasadniczym zawodowym, często biorący udział w praktykach religijnych, a spośród grup społeczno-zawodowych robotnicy wykwalifikowani.

WIEDZA O PROJEKTACH KONSTYTUCJI

W publikowanym już materiale stwierdziliśmy, że w polskim społeczeństwie wiedza o obu projektach konstytucji - przyjętym przez komisję konstytucyjną parlamentu oraz zgłoszonym przez NSZZ „Solidarność” - jest bardzo niewielka. Badani określali stan swojej wiedzy o tych projektach zaznaczając odpowiedź na 7-punktowej skali, na której 1 oznaczało, że nic nie wiedzą na ten temat, natomiast 7 - iż są dobrze poinformowani. W przypadku obu

projektów średnie oceny były bardzo bliskie całkowitej nieznanomości. Dla projektu obywatelskiego średnia ocena wyniosła 1,83, a dla projektu parlamentarnego 2,11. Podobne wielkości odchylenia standardowego (odpowiednio 1,33 i 1,42) pozwalają stwierdzić, że oceny te nie były zbyt rozproszone. Wydaje się interesujące, co na temat obu projektów wiedzą zwolennicy poszczególnych ugrupowań politycznych. Analizując te różnicowania można powiedzieć, że także wśród osób aktywnych politycznie oba projekty konstytucji są bardzo mało znane.

Jak można było oczekiwać, obywatelski projekt konstytucji relatywnie lepiej znają potencjalni wyborcy AWS, jednak nawet wśród nich ponad trzy czwarte wie na ten temat mało bądź zupełnie nic. Więcej wiedzą o tym projekcie, podobnie zresztą jak o konkurencyjnym, wyborcy UW. Natomiast najmniej - według swojej oceny - orientują się co do zawartości tego projektu sympatycy UP, PSL oraz osoby niezdecydowane.

Tabela 8

w procentach

Elektoraty	W jakim stopniu czuje się Pan(i) poinformowany(a) na temat tzw. obywatelskiego projektu nowej konstytucji , który zgłosił związek zawodowy NSZZ „Solidarność”?				
	Jestem dobrze poinformowany(a)	Jestem średnio poinformowany(a)	Jestem słabo poinformowany(a)	Nic nie wiem na ten temat	Trudno powiedzieć
AWS	12	9	33	45	1
PSL	2	8	25	61	4
ROP	12	7	32	49	0
SLD	8	10	27	54	2
UP	6	4	33	57	0
UW	8	16	32	43	0
Niezdecydowani	1	5	17	71	36
Osoby nie wybierające się na wybory	5	7	26	60	3

Według deklaracji, 95% badanych nie miało okazji, by swoim podpisem poprzeć obywatelski projekt konstytucji. Jedynie 4% ankietowanych miało taką okazję i złożyło swój podpis, pozostali zaś mając taką okazję nie podpisali się pod nim. O obywatelskim projekcie konstytucji więcej niż pozostali wiedzą osoby, które zgodnie ze swoimi deklaracjami złożyły pod nim swój podpis. Mimo że niewielkie liczebności nie pozwalają wyciągać daleko idących

wniosków, jednak można domniemywać, że wbrew różnym głosom podpis ów raczej nie był składany całkiem „w ciemno”, bez znajomości projektu, wyłącznie na podstawie zaufania, jakim obdarza się ugrupowanie firmujące ten projekt. Większość badanych, którzy podpisali projekt obywatelski, jest przekonana, że dowiedziała się o nim dostatecznie dużo, by określić swoją wiedzę na ten temat jako średnią lub dobrą.

Tabela 9 w procentach

Obywatelski projekt konstytucji zgłoszony przez NSZZ „Solidarność” podpisało około miliona Polaków. Czy miał(a) Pan(i) okazję podpisać się pod tym projektem?	Ocena stopnia poinformowania na temat obywatelskiego projektu konstytucji, zgłoszonego przez NSZZ „Solidarność”			
	dobry	średni	słaby	nic nie wiem
Tak, miał(a)m okazję i podpisałem się	38	34	16	12
Nie, nie miał(a)m takiej okazji	4	6	26	62
* Ze względu na niewielką liczebność pominięto odpowiedź „Tak, miałem okazję, ale nie podpisałem się”.				

Znajomość parlamentarnego projektu konstytucji jest nieco lepsza w elektoratach SLD i UW: „tylko” dwie trzecie zwolenników tych partii - według swojej oceny - nie zna go zupełnie lub wie o nim niewiele. W pozostałych elektoratach ocena niewiedzy na temat projektu parlamentarnego jest zbliżona do tej, jaką zyskał projekt obywatelski. O projekcie Zgromadzenia Narodowego równie niewiele wiedzą sympatycy partii popierających go (PSL, UP), jak i ugrupowań, które go kontestują (AWS i ROP).

Tabela 10 w procentach

Elektoraty	W jakim stopniu czuje się Pan(i) poinformowany(a) na temat parlamentarnego projektu nowej konstytucji , który ma być zatwierdzony lub odrzucony w ogólnonarodowym referendum?				
	Jestem dobrze poinformowany(a)	Jestem średnio poinformowany(a)	Jestem słabo poinformowany(a)	Nic nie wiem na ten temat	Trudno powiedzieć
AWS	5	12	31	50	1
PSL	4	11	36	46	4
ROP	4	14	44	38	0
SLD	16	20	32	31	1
UP	1	13	49	36	1
UW	17	17	36	30	0
Niezdecydowani	6	8	35	48	3
Osoby nie wybierające się na wybory	4	6	29	58	3

Jedynie różnice między projektem parlamentarnym a obywatelskim, które utrwaliły się w świadomości społecznej, są natury światopoglądowej. Połowa badanych stwierdziła, że oba projekty różnią się przepisami dotyczącymi ochrony życia od chwili poczęcia do naturalnej śmierci, odwołaniem do Boga i prawa naturalnego, a także określaniem relacji między państwem a Kościołem.

Na różnice te częściej wskazywali mężczyźni niż kobiety, częściej też osoby w wieku produkcyjnym (24-54 lata), mające wyższe wykształcenie (w przypadku ochrony życia niezależnie od deklarowanych poglądów politycznych i częstości uczestnictwa w praktykach religijnych).

Znajomość pozostałych różnic jest znikoma - większość ankietowanych nie potrafiła określić, czy projekty te różnią się np. stosunkiem do prywatyzacji, uwzględnieniem wartości narodowych, zakresem opiekuńczości państwa, poziomem zabezpieczeń praw socjalnych czy znaczeniem związków zawodowych w państwie. O możliwości składania skargi konstytucyjnej i bezpośredniego odwoływania się obywateli do Trybunału Konstytucyjnego słyszał tylko co szósty badany, a ponad dwie trzecie (68%) Polaków nie potrafiło powiedzieć, czy projekty te różnią się w tym zakresie.

Tabela 11

w procentach

Czym, według Pana(i) orientacji, różni się parlamentarny projekt konstytucji od tzw. projektu obywatelskiego zgłoszonego przez NSZZ „Solidarność”? Czy różnią się one:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
- stosunkiem do prywatyzacji	4	24	8	1	63
- określeniem stosunków państwo - Kościół	23	26	4	0	46
- stosunkiem do przystąpienia Polski do Unii Europejskiej	4	14	20	4	58
- uwzględnieniem wagi tradycji narodowej	6	20	14	2	58
- odwołaniem do Boga i prawa naturalnego	23	27	5	1	44
- zakresem opiekuńczości państwa wobec obywateli	4	23	15	1	56
- poziomem zabezpieczeń praw socjalnych	5	23	12	1	58
- możliwością odwoływania się obywateli do Trybunału Konstytucyjnego	4	14	12	1	68
- uwzględnieniem praw mniejszości narodowych	2	14	13	2	69
- znaczeniem związków zawodowych w państwie	7	22	10	1	60
- stosunkiem do ochrony życia od chwili poczęcia do naturalnej śmierci	29	24	3	0	43

We wszystkich wymienionych przypadkach znaczne grupy respondentów (od 43 do 69%) nie potrafiły powiedzieć, czy projekty te różnią się między sobą czy też nie. Problemy z odpowiedzią na to pytanie częściej mieli respondenci najmłodsi (do 24 roku życia) oraz najstarsi (powyżej 65 roku życia), osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym, o najniższych dochodach, nie umiejące określić swoich poglądów politycznych. Wśród grup społeczno-zawodowych o różnicach między tymi projektami najmniej wiedzieli rolnicy, bezrobotni oraz robotnicy niewykwalifikowani.

JAKIE REFERENDUM?

W listopadzie '93 zdecydowana większość ankietowanych (78%) zgodziła się z tezą, że najwłaściwszym sposobem legitymizacji nowej konstytucji byłoby jej zatwierdzenie w ogólnonarodowym referendum. Mimo że większym poparciem cieszyłoby się referendum częściowe, w którym Polacy mogliby się wypowiedzieć na temat najważniejszych rozwiązań przyjętych w konstytucji, to jednak wydaje się, że akceptowane jest również referendum zatwierdzające gotowy projekt ustawy zasadniczej, przewidziane w obowiązujących przepisach o trybie uchwalania konstytucji. Znaczenie przypisywane referendum zatwierdzającemu można zrozumieć, gdy rozpatrzymy je jako fragment procesu społecznej legitymizacji ustawy zasadniczej. Zdaniem większości badanych, właśnie w ten sposób nowa konstytucja może uzyskać swą symboliczną rangę, stać się prawem wszystkich i dla wszystkich. Dziś ponad połowa badanych sądzi, że wydatki na referendum nawet o tak ograniczonym charakterze nie będą pieniędzmi zmarnowanymi.

Tabela 12

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, referendum zatwierdzające konstytucję:	Wskazania respondentów według terminów badań		
	II '95	X '95	II '97
- jest potrzebne, żeby konstytucja nabrała odpowiedniej rangi	38	52	52
- jest niepotrzebnym zamieszaniem, na które szkoda pieniędzy	41	29	34
Trudno powiedzieć	21	19	14

Co ciekawe, najbardziej zdecydowanymi zwolennikami referendum zatwierdzającego są sympatycy AWS i ROP, jednak w pozostałych elektoratach odsetki zwolenników tego rozwiązania są tylko niewiele mniejsze.

Tabela 13

w procentach

Elektoraty	Czy, Pana(i) zdaniem, referendum zatwierdzające konstytucję:		
	jest potrzebne, żeby konstytucja nabrała odpowiedniej rangi	jest niepotrzebnym zamieszaniem, na które szkoda pieniędzy	Trudno powiedzieć
AWS	65	25	10
ROP	59	25	16
UW	56	35	9
PSL	56	34	10
SLD	55	39	6
UP	53	33	14
Niezdecydowani	43	41	16
Osoby nie wybierające się na wybory	46	35	19

Na sprawę referendum zatwierdzającego najbardziej krytycznie zapatrują się osoby z wyższym wykształceniem, negatywnie oceniające swoje warunki materialne, mieszkańcy najmniejszych miast, a także kadra kierownicza i inteligencja oraz rolnicy - w tych grupach ponad dwie piąte badanych uznaje, że referendum oznacza niepotrzebne zamieszanie i zbędne wydatki.

Zgoda większości ankietowanych na referendum zatwierdzające nie powinna być utożsamiana z bezwarunkową akceptacją projektu konstytucji przyjętego przez obecny parlament. Niemal połowa ankietowanych podczas referendum wolałaby mieć wybór niż tylko zatwierdzać bądź odrzucić jeden projekt konstytucji. Za czysto „zatwierdzającym” charakterem referendum konstytucyjnego opowiada się tylko co piąty badany (21%). Najlicniejsza grupa respondentów (27%) chciałaby wybierać między dwoma projektami - obywatelskim, zgłoszonym przez NSZZ „Solidarność”, a parlamentarnym. Jedna piąta zaś (20%) preferowałaby jeszcze bogatszy zestaw możliwości - chciałaby wybrać jeden z siedmiu projektów konstytucji zgłoszonych do Zgromadzenia Narodowego.

Za głosowaniem nad jednym, parlamentarnym projektem konstytucji opowiadają się najczęściej zwolennicy SLD, natomiast sympatycy pozostałych ugrupowań woleliby mieć większe możliwości wyboru. Elektorat AWS w wyraźnej większości jest za poddaniem pod głosowanie tylko dwóch projektów.

Tabela 14

w procentach

Elektoraty	Czy wolał(a)by Pan(i), żeby w referendum społeczeństwo miało:			
	zatwierdzić bądź odrzucić jeden projekt konstytucji uchwalony przez parlament	wybrać jeden z dwóch projektów konstytucji: przygotowany przez parlament i tzw. projekt obywatelski zgłoszony przez NSZZ „Solidarność”	wybrać jeden z siedmiu projektów zgłoszonych do Zgromadzenia Narodowego	Trudno powiedzieć
SLD	50	14	17	20
UW	26	24	31	19
PSL	21	21	27	31
UP	19	31	40	11
ROP	13	41	34	13
AWS	10	61	9	20
Niezdecydowani	16	12	16	56
Osoby nie wybierające się na wybory	15	23	21	41

Można zatem sądzić, że poza zwolennikami SLD i AWS preferencje innych elektoratów wynikają przede wszystkim z chęci zachowania jak najszerszego zakresu podmiotowości obywatelskiej w tej sprawie, w mniejszym zaś stopniu z chęci dopuszczenia pod głosowanie tego lub innego projektu konstytucji. Jest dość oczywiste, iż respondenci nie chcą być ograniczani w swoim wyborze, ale sami chcieliby zdecydować o kształcie ustawy zasadniczej.

Na zróżnicowanie opinii w tej kwestii wpływają deklarowane poglądy polityczne badanych. Osoby o orientacji lewicowej najczęściej chciałyby głosować w referendum tylko nad jednym projektem, natomiast badani identyfikujący się z prawicą woleliby wybierać między dwoma projektami - obywatelskim i parlamentarnym.

Tabela 15

w procentach

Deklarowane poglądy polityczne	Czy wolał(a)by Pan(i), żeby w referendum społeczeństwo miało:			
	zatwierdzić bądź odrzucić jeden projekt konstytucji uchwalony przez parlament	wybrać jeden z dwóch projektów konstytucji: przygotowany przez parlament i tzw. projekt obywatelski zgłoszony przez NSZZ „Solidarność”	wybrać jeden z siedmiu projektów zgłoszonych do Zgromadzenia Narodowego	Trudno powiedzieć
Lewica	43	18	19	20
Centrum	22	24	27	27
Prawica	12	48	19	20
Trudno powiedzieć	13	14	17	56

Wiedza na temat obu projektów konstytucji tylko w niewielkim stopniu wpływa na preferencje co do kształtu referendum. Jedynie orientacja w zawartości projektu parlamentarnego w pewnym stopniu sprzyja popieraniu koncepcji referendum, w którym społeczeństwo zatwierdziłoby lub odrzuciło projekt parlamentarny. Więcej niż co trzeci badany opowiadający się za tego rodzaju referendum deklaruje, iż średnio lub dobrze zna ten projekt, prawie dwie trzecie wie o nim mało lub wręcz nic nie wie. Zwolennicy tego referendum w znacznie mniejszym stopniu orientują się w zawartości projektu obywatelskiego, choć poziom jego znajomości jest nieco lepszy niż przeciętny w całej populacji.

Osoby opowiadające się za poddaniem pod głosowanie dwóch projektów nieco lepiej znają projekt obywatelski, mniej zaś wiedzą o projekcie parlamentarnym. W tym przypadku odpowiednio 77% i 80% nie wie nic lub wie bardzo mało o projektach, między którymi chciałaby dokonywać wyboru.

Tabela 16

w procentach

Czy wolał(a)by Pan(i), żeby w referendum społeczeństwo miało:	Ocena stopnia poinformowania na temat <u>parlamentarnego</u> projektu konstytucji				
	dobrze	średnie	słabe	nic nie wiem	Trudno powiedzieć
- zatwierdzić bądź odrzucić projekt jeden projekt konstytucji uchwalony przez parlament	18	18	36	28	0
- wybrać jeden z dwóch projektów konstytucji: przygotowany przez parlament i tzw. projekt obywatelski zgłoszony przez NSZZ „Solidarność”	5	14	36	44	1
- wybrać jeden z siedmiu projektów zgłoszonych do Zgromadzenia Narodowego	4	9	38	45	4

Tabela 17

w procentach

Czy wolał(a)by Pan(i), żeby w referendum społeczeństwo miało:	Ocena stopnia poinformowania na temat <u>obywatelskiego projektu konstytucji</u>				
	dobrze	średnie	słabe	nic nie wiem	Trudno powiedzieć
- zatwierdzić bądź odrzucić projekt jeden projekt konstytucji uchwalony przez parlament	7	9	29	55	0
- wybrać jeden z dwóch projektów konstytucji: przygotowany przez parlament i tzw. projekt obywatelski zgłoszony przez NSZZ „Solidarność”	9	12	32	45	2
- wybrać jeden z siedmiu projektów zgłoszonych do Zgromadzenia Narodowego	4	6	28	57	5

W 1992 roku ustalając tryb uchwalania konstytucji ówczesny parlament świadomie zrezygnował z określenia progu, który trzeba przekroczyć, by referendum było ważne. Posłowie wychodzili z założenia, że o konstytucji powinni decydować obywatele chcący uczestniczyć w procedurach demokratycznych, nie zaś ci, którzy będą je bojkotować. Obecnie, w zmienionym układzie politycznym, ponownie pojawiły się propozycje, by taki próg wprowadzić. Zapytaliśmy, co na ten temat sądzą nasi respondenci.

Większość ankietowanych jest zdania, że konstytucja to ważny akt legislacyjny, który powinien uzyskać akceptację większości obywateli. Tylko co piąty badany nie uznał 50-procentowej frekwencji za warunek konieczny, by referendum było ważne.

		CBOS
Z którymi z poniższych stwierdzeń Pan(i) się zgadza?		
Referendum zatwierdzające konstytucję powinno być ważne, gdy weźmie w nim udział ponad połowa uprawnionych do głosowania		60%
Referendum zatwierdzające konstytucję powinno być ważne, nawet gdy nie weźmie w nim udziału ponad połowa uprawnionych do głosowania		21%
Trudno powiedzieć		19%

Za uznaniem zasady 50-procentowej frekwencji jako warunku ważności referendum opowiadają się zwolennicy zdecydowanej większości ugrupowań politycznych; odsetki wskazań w elektoratach są wyższe od przeciętnej w całej populacji. Można sądzić, że osoby aktywne politycznie, mające określone preferencje partyjne, w największym stopniu uznają konieczność legitymizacji nowej ustawy zasadniczej przez ogół społeczeństwa.

Tabela 18

w procentach

Elektoraty	Z którymi z poniższych stwierdzeń Pan(i) się zgadza?		
	Referendum powinno być ważne, gdy weźmie w nim udział ponad połowa uprawnionych	Referendum powinno być ważne, nawet gdy nie weźmie w nim udziału ponad połowa uprawnionych	Trudno powiedzieć
ROP	85	7	8
UP	72	25	2
PSL	67	18	16
AWS	66	18	15
UW	65	30	6
SLD	53	42	6
Niezdecydowani	60	17	23
Osoby nie wybierające się na wybory	53	17	30

Za wprowadzeniem progu ważności referendum najwyraźniej opowiadają się zwolennicy ROP, ugrupowania, które rozważało bojkot referendum, jeśli będzie poddany pod głosowanie wyłącznie projekt parlamentarny. W najmniejszym stopniu projekt wprowadzenia progu popierają zwolennicy SLD.

Podzielone są zdania na temat tego, czy referendum powinno być przeprowadzone razem z wyborami parlamentarnymi czy też oddzielnie. Nieco więcej ankietowanych (44%) opowiedziało się jednak za mniej kosztowną wersją - referendum przeprowadzonego razem z wyborami. Należy jednak dodać, że sprawa wszelkich wydatków z budżetu zwykle bardzo silnie działa na wyobraźnię i wybory badanych. Wobec takiej alternatywy wcale nie mały odsetek ankietowanych (35%) opowiada się za oddzieleniem referendum od wyborów parlamentarnych. Można sądzić, że bardziej obawiają się oni uwikłania konstytucji w rozgrywki polityczne niż zbyt dużych wydatków. Ta grupa badanych uważa zapewne, że spory o konstytucję mogą stać się częścią kampanii wyborczej, stąd przyjęte w niej rozwiązania w większym stopniu będą wypadkową układu sił na scenie politycznej niż długookresowym projektem ustrojowym.

		CBOS
Z którymi z poniższych stwierdzeń Pan(i) się zgadza?		
Referendum zatwierdzające konstytucję powinno być przeprowadzone razem z wyborami parlamentarnymi, bo obniży to koszty jego przeprowadzenia	44%	
Referendum zatwierdzające konstytucję nie powinno być przeprowadzone razem z wyborami parlamentarnymi, bo wtedy sprawa konstytucji stanie się przedmiotem rozgrywek politycznych	35%	
Trudno powiedzieć	21%	

Najbardziej zdecydowanymi przeciwnikami przeprowadzenia referendum razem z wyborami parlamentarnymi są sympatycy obu Unii (UP i UW) - ponad połowa z nich obawia się nadmiernego spolityzowania sprawy konstytucji. Argumenty finansowe najbardziej trafiają do elektoratów ROP i PSL, a także osób wybierających się głosować, ale nie mających jeszcze swego faworyta - ponad połowa tych grup uważa, że referendum konstytucyjne powinno zostać przeprowadzone razem z wyborami parlamentarnymi ze względu na możliwe oszczędności.

Tabela 19

w procentach

Elektoraty	Z którymi z poniższych stwierdzeń Pan(i) się zgadza?		
	Referendum powinno być przeprowadzone razem z wyborami parlamentarnymi	Referendum nie powinno być przeprowadzone razem z wyborami parlamentarnymi	Trudno powiedzieć
UP	33	56	11
UW	42	52	6
ROP	52	44	4
SLD	48	39	14
AWS	40	38	22
PSL	50	33	17
Niezdecydowani	58	18	24
Osoby nie wybierające się na wybory	38	32	30

Co ciekawe, osoby doceniające wagę instytucji referendum częściej są świadome niebezpieczeństw, jakie wiążą się z polityzacją sprawy konstytucji. Dla ponad dwóch piątych tej grupy respondentów (43%) jest to niebezpieczeństwo bardziej istotne niż sprawa kosztów referendum. Można sądzić, że właśnie dlatego opowiadają się oni za przeprowadzeniem

referendum konstytucyjnego niezależnie od wyborów parlamentarnych. Natomiast osoby dezawuuujące ideę referendum najczęściej uważają (51%), że skoro już musi ono być przeprowadzone, to lepiej połączyć je z wyborami.

**GDY W REFERENDUM BĘDZIEMY GŁOSOWAĆ TYLKO
NAD PROJEKTEM UCHWALONYM PRZEZ PARLAMENT**

W roku '95 mniej więcej połowa badanych (54% w styczniu i 47% w lutym) deklarowała chęć uczestnictwa w referendum, nawet jeśli będzie ono miało charakter ograniczony - polegający na przyjęciu lub odrzuceniu projektu nowej konstytucji przygotowanego przez parlament. Obecnie - zgodnie z zapowiedziami ankietowanych - w tego rodzaju referendum wzięłoby udział 67% Polaków, czyli minimalnie więcej niż wynosi odsetek deklaracji udziału w wyborach parlamentarnych. (Trzeba jednak zastrzec, że są to deklaracje uczestnictwa, z reguły wyższe niż faktyczny udział.)

		CBOS
Czy weźmie Pan(i) udział w referendum, gdyby polegało ono na zatwierdzeniu bądź odrzuceniu projektu konstytucji przedstawionego przez Sejm i Senat?		
Raczej wezmę w nim udział		67%
Jeszcze nie wiem, czy wezmę w nim udział		11%
Raczej nie wezmę w nim udziału		16%
Trudno powiedzieć		6%

Uczestnictwo w referendum częściej zapowiadają mężczyźni niż kobiety, częściej też mieszkańcy średnich i dużych miast (powyżej 20 tys. ludności), osiągający najwyższe dochody i często praktykujący religijnie - około trzech czwartych spośród nich wybrałoby się na referendum zatwierdzające. Deklarowany udział w referendum jest tym częstszy, im lepsze wykształcenie badanych. Wśród osób z wykształceniem podstawowym odsetek tego rodzaju deklaracji sięga nieco ponad połowę (55%), w grupie respondentów z wykształceniem

wyższym przekracza cztery piąte (84%). O swoim udziale w referendum częściej mówią przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (85%), pracownicy umysłowi niższego szczebla (77%), prywatni przedsiębiorcy oraz uczniowie i studenci (po 78%). Najrzadziej swoje uczestnictwo w referendalnej konsultacji planują osoby bezrobotne (51% głosów oznaczających prawdopodobną bierność), rolnicy (34%), gospodynie domowe (36%) oraz pracownicy fizyczno-umysłowi (29%).

W referendum mającym zadecydować o losach projektu parlamentarnego zapowiedziała swój udział zdecydowana większość zwolenników wszystkich partii obecnych na naszej scenie. Swoje uczestnictwo w referendum przewiduje ponad cztery piąte (81%) badanych deklarujących lewicowe poglądy polityczne i ponad trzy czwarte (76%) respondentów o poglądach prawicowych.

Tabela 20

w procentach

Elektoraty	Czy weźmie Pan(i) udział w referendum, gdyby polegało ono na zatwierdzeniu bądź odrzuceniu projektu konstytucji przedstawionego przez Sejm i Senat?			
	Wezmę w nim udział	Jeszcze nie wiem	Nie wezmę w nim udziału	Trudno powiedzieć
SLD	92	4	3	1
UW	87	7	6	0
UP	84	8	7	1
PSL	83	5	7	4
AWS	82	7	8	4
ROP	79	17	3	1
Niezdecydowani	62	12	7	20
Osoby nie wybierające się na wybory	42	16	34	8

Naturalne, że udział w referendum zapowiadają w większości osoby doceniające znaczenie tej instytucji w procesie społecznej legitymizacji konstytucji. Natomiast spośród badanych uważających referendum zatwierdzające za niepotrzebne zamieszanie, na które szkoda pieniędzy, ponad połowa raczej nie wybierze się głosować.

Tabela 21

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, referendum zatwierdzające konstytucję:	Czy weźmie Pan(i) udział w referendum, gdyby polegało ono na zatwierdzeniu bądź odrzuceniu projektu konstytucji przedstawionego przez Sejm i Senat?		
	Wezmę w nim udział	Jeszcze nie wiem lub nie wezmę w nim udziału	Trudno powiedzieć
- jest potrzebne, żeby konstytucja nabrała odpowiedniej rangi	65	27	9
- jest niepotrzebnym zamieszaniem, na które szkoda pieniędzy	27	51	22
Trudno powiedzieć	24	48	28

Interesujące, czy i w jaki sposób decyzja o udziale w referendum jest związana z poziomem wiedzy o tym projekcie. Okazuje się, że nie są to czynniki bez związku - co najmniej słaby poziom poinformowania na ten temat częściej skłania do uczestnictwa w referendum, natomiast całkowity brak informacji w zdecydowanej większości oznacza obywatelską bierność. Potwierdza to dość banalną prawdę, którą jednak warto powtarzać przy każdej okazji, że o frekwencji w referendum konstytucyjnym decydować będzie przede wszystkim umiejętność dotarcia z informacją na ten temat do ogółu obywateli.

Tabela 22

w procentach

Czy weźmie Pan(i) udział w referendum, gdyby polegało ono na zatwierdzeniu bądź odrzuceniu projektu konstytucji przedstawionego przez Sejm i Senat?	Ocena stopnia poinformowania na temat parlamentarnego projektu konstytucji				
	dobry	średni	słaby	nic nie wiem	Trudno powiedzieć
Wezmę w nim udział	9	13	36	41	1
Jeszcze nie wiem	1	3	27	65	4
Nie wezmę w nim udziału	4	8	20	65	3
Trudno powiedzieć	0	2	47	48	3

V Cramera = 0,16

Stopień akceptacji instytucji referendum jako ważnej części systemu demokratycznego zależy będzie niewątpliwie od sensowności używania tego narzędzia konsultacji obywatelskiej. Można przypuszczać, że nieudane referendum uwłaszczeniowe nieco nadwyreżyło wiarę w sens organizowania referendów w ogóle. Mimo deklarowanego poparcia dla idei referendum zatwierdzającego konstytucję, ważne jest, by spełniało ono oczekiwania

obywateli, np. co do terminu przeprowadzenia czy kryteriów uznawania jego wyników za wiążące. Dla społecznej legitymizacji referendum szczególnie ważne wydaje się uwzględnienie opinii osób chcących uczestniczyć w tego rodzaju konsultacji.

Blisko dwie trzecie osób deklarujących chęć udziału w referendum (65%) uważa, że jego ustalenia powinny być ważne, gdy weźmie w nim udział ponad połowa uprawnionych do głosowania. Za uznaniem jego wyników niezależnie od tego, czy wzięła w nim udział więcej niż połowa uprawnionych, opowiedziała się tylko jedna czwarta (26%) respondentów chcących głosować. Podobny, choć mniej jednoznaczny, jest układ opinii w tej kwestii wśród respondentów nie wybierających się na referendum, a także w grupie zastanawiających się nad swoim udziałem. Natomiast wśród potencjalnych uczestników referendum podzielone są głosy na temat tego, czy powinno ono odbyć się razem z wyborami parlamentarnymi czy też niezależnie od nich - 45% opowiada się za pierwszym rozwiązaniem, 41% za drugim. Wśród osób zastanawiających się nad swym udziałem, a zwłaszcza wśród tych, którzy z góry odrzucają możliwość swego w nim udziału, wyraźnie większym poparciem cieszy się koncepcja jednoczesnego odbycia referendum konstytucyjnego i wyborów parlamentarnych. Można powiedzieć, że osoby bardziej zaangażowane w życie obywatelskie, zapewne bardziej świadome wszystkich uwarunkowań politycznych sprawy konstytucji, mają poważne wątpliwości co do sensowności łączenia referendum zatwierdzającego z wyborami parlamentarnymi.

Według obowiązujących obecnie przepisów dotyczących trybu uchwalania konstytucji, w referendum zatwierdzającym obywatele będą głosować nad jednym - parlamentarnym projektem konstytucji. Jest dość prawdopodobne, że obecne Zgromadzenie Narodowe nie odstąpi od tej zasady, choć zapewne dokona poprawek w swoim projekcie uwzględniając niektóre uwagi twórców projektu obywatelskiego.

Przeprowadziliśmy symulację takiego referendum. Należy jednak pamiętać, że poniższe wyniki opisują preferencje i stan wiedzy obywateli sprzed ostatniego posiedzenia Zgromadzenia Narodowego. W połowie lutego br. za parlamentarnym projektem konstytucji opowiedziałoby się 42% wybierających się na referendum, natomiast za jego odrzuceniem głosowałoby 11%. Jednak największa grupa badanych, deklarujących chęć uczestnictwa w referendum, nie potrafiła jeszcze określić, jakiego rodzaju decyzję by podjęła.

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW DEKLARUJĄCYCH UDZIAŁ W REFERENDUM (N= 769)

		CBOS
<p>Gdyby to referendum odbywało się w najbliższą niedzielę, to jak by Pan(i) głosował(a) - za przyjęciem czy też za odrzuceniem projektu konstytucji przygotowanego przez parlament?</p>		
Głosował(a)bym za przyjęciem projektu konstytucji przygotowanego przez parlament	42%	
Głosował(a)bym za odrzuceniem projektu konstytucji przygotowanego przez parlament	11%	
Jeszcze nie wiem, jak bym głosował(a)	47%	

Za przyjęciem projektu parlamentarnego w największym stopniu opowiadają się osoby o lewicowych poglądach politycznych (66%), nie biorące udziału w praktykach religijnych lub uczestniczące w nich sporadycznie, respondenci młodzi (do 24 roku życia) oraz w wieku przedemerytalnym (55-64 lata), mieszkańcy najmniejszych miast, badani o wysokich dochodach. Wśród elektoratów partyjnych za parlamentarnym projektem konstytucji najbardziej zdecydowanie opowiadają się zwolennicy SLD i UP.

ODPOWIEDZI OSÓB ZAMIERZAJĄCYCH WZIĄĆ UDZIAŁ W REFERENDUM (N= 769)

Tabela 23

w procentach

Elektoraty*	Czy głosował(a)by Pan(i) za przyjęciem czy też za odrzuceniem projektu konstytucji przygotowanego przez parlament?			
	Za przyjęciem	Za odrzuceniem	Jeszcze nie wiem	
SLD	71	1	28	N=150
UP	62	2	36	N=41
PSL	44	2	54	N=61
UW	23	19	58	N=51
AWS	27	30	43	N=142
ROP	25	34	41	N=36
Niezdecydowani	32	4	64	N=74
Osoby nie wybierające się na wybory	38	4	58	N=173

* Ze względu na niskie liczebności pominięto elektoraty UPR, Krajowej Partii Emerytów i Rencistów oraz Bloku dla Polski.

Zwolennicy pozostałych partii parlamentarnych (PSL i UW) nie potrafią określić swojego stosunku do projektu konstytucji stworzonego przez parlament i w większości

jeszcze nie wiedzą, jakiego rodzaju decyzję podjęliby w referendum (choć można zauważyć, że wyborcy PSL popierają go częściej niż zachowujący większy dystans sympatycy UW). Najbardziej krytycznie do parlamentarnego projektu konstytucji odnoszą się zwolennicy ROP i AWS. Jednak w obu przypadkach odrzucenie tego projektu zapowiada tylko jedna trzecia elektoratów tych partii, a niewiele mniejsze (szczególnie w przypadku AWS) są odsetki sympatyków tych partii opowiadające się za przyjęciem parlamentarnego projektu konstytucji. Można z tego wnosić, uwzględniając dodatkowo znaczne odsetki deklaracji nieumiejętności oceny tego projektu, że nawet w elektoratach partii, które najbardziej krytycznie odnoszą się do tekstu uzgodnionego przez Zgromadzenie Narodowe, projekt ten nie jest z góry odrzucany.

Deklaracje głosowania za parlamentarnym projektem konstytucji lub przeciw wynikają raczej z sympatii politycznych niż z faktycznej jego znajomości. Osoby popierające ten projekt niewiele więcej wiedzą o nim niż ci, którzy go odrzucają.

ODPOWIEDZI OSÓB ZAMIERZAJĄCYCH WZIĄĆ UDZIAŁ W REFERENDUM (N= 769)

Tabela 24

w procentach

Czy głosował(a)by Pan(i) za przyjęciem czy też odrzuceniem projektu konstytucji przygotowanego przez parlament?	Ocena stopnia poinformowania na temat parlamentarnego projektu konstytucji			
	dobry	średni	słaby	nic nie wiem
Za przyjęciem	13	20	37	29
Za odrzuceniem	11	14	45	30
Jeszcze nie wiem	5	7	32	56

CZY PO UCHWALENIU KONSTYTUCJI POWINNO SIĘ WYBRAĆ NOWEGO PREZYDENTA?

Obywatelski projekt konstytucji przewiduje po jej uchwaleniu m.in. przeprowadzenie nowych wyborów prezydenckich. Na podstawie opinii naszych respondentów można powiedzieć, że idea nowych wyborów prezydenckich nie cieszy się szczególnym poparciem społecznym. Większość ankietowanych jest przeciwna temu, by uchwalenie nowej konstytucji oznaczało jednocześnie rozpisanie nowych wyborów prezydenckich.

		CBOS
Czy, Pana(i) zdaniem, po uchwaleniu nowej konstytucji powinno się przeprowadzić nowe wybory prezydenckie czy też nie?		
Tak		26%
Nie		58%
Trudno powiedzieć		16%

Najbardziej zdecydowanymi przeciwnikami nowych wyborów prezydenckich są sympatycy macierzystego ugrupowania obecnego prezydenta - SLD, a także wyborcy UW, UP i PSL. Przeciwnie nowym wyborom są również osoby niezdecydowane, a także bierne politycznie - nie wybierające się głosować. Podzielone zdania na ten temat mają jedynie zwolennicy AWS i ROP, choć nieco częściej opowiadają się oni za przeprowadzeniem wyborów prezydenckich.

Tabela 25

w procentach

Elektoraty	Czy, Pana(i) zdaniem, po uchwaleniu nowej konstytucji powinno się przeprowadzić nowe wybory prezydenckie czy też nie?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
SLD	6	89	4
UW	22	73	5
UP	27	67	6
PSL	19	62	19
AWS	47	42	12
ROP	45	41	14
Niezdecydowani	18	46	36
Osoby nie wybierające się na wybory	27	54	19

Przeciwnikami nowych wyborów są najczęściej osoby o lewicowych poglądach politycznych (81%), a w mniejszym stopniu również badani ze średnim bądź wyższym wykształceniem, respondenci zadowoleni z własnych warunków materialnych, nie biorący udziału w praktykach religijnych lub uczestniczący w nich sporadycznie, a także uczniowie i studenci. W grupach zawodowych pomysł nowych wyborów prezydenckich częściej

odrzucają pracownicy umysłowi niższego szczebla, kadra kierownicza i inteligencja, rolnicy, prywatni przedsiębiorcy. Za nowymi wyborami najczęściej opowiadają się osoby o poglądach prawicowych i często praktykujące religijnie, pracownicy fizyczno-umysłowi oraz bezrobotni.

Wyniki tego sondażu wydają się dość niewygodne dla polityków i to z obu stron konstytucyjnego sporu. Spróbujmy podsumować najważniejsze ustalenia wynikające z powyższych danych.

Przede wszystkim trzeba powiedzieć, że Polacy pilnie chcą mieć nową konstytucję, choć nie wiążą z jej powstaniem szczególnie wygórowanych nadziei. Uznają, że jej uchwalenie jest konieczne, bo bez konstytucji żadne państwo nie może sprawnie działać. Nie jest tak ważne, kto ją uchwali, większość zgodziła się z tym, by zrobił to obecny Sejm, mimo że nie jest w nim reprezentowana część ugrupowań. Jednoznacznie przeciwni temu są wyłącznie zwolennicy ROP; elektorat AWS - choć jest w tej sprawie podzielony, to jednak w większej części uznaje uprawnienia obecnego parlamentu do uchwalenie konstytucji.

Ideę przeprowadzenia referendum zatwierdzającego konstytucję popiera większość respondentów, odrzuca ją tylko co trzeci. Polacy - jeśli już są zapraszani do wypowiedzenia się - to chcieliby referendum, w którym mieliby możliwość jak najszerszego wyboru. Najliczniejsza grupa chciałaby mieć do wyboru co najmniej dwa projekty - parlamentarny i tzw. obywatelski. Za pomysłem referendum, w którym będzie się wybierać między dwoma projektami, w większości opowiadają się zwolennicy AWS, popiera go również większa część sympatyków ROP. Natomiast za projektem referendum, w którym będziemy przyjmować bądź odrzucać projekt parlamentarny opowiada się większość zwolenników SLD.

Obecny stan wiedzy na temat obu projektów jest bardzo niski, nieco mniej znany jest projekt obywatelski niż parlamentarny. Stosunkowo największą wiedzą na temat obu projektów wyróżniają się sympatycy UW, jednak nawet inteligencki elektorat tej partii

w zdecydowanej większości (ponad dwie trzecie) wie na ten temat bardzo mało lub wręcz nie wie nic. W społecznej świadomości różnice między oboma projektami mają charakter stereotypu ideologicznego - Polacy są przekonani, że to, co je różni przede wszystkim, to stosunek do ochrony życia, odniesienie do Boga i prawa naturalnego oraz charakter regulacji stosunków między państwem a Kościołem.

Wbrew opiniom specjalistów obawiających się znacznego poziomu bierności politycznej Polaków, większość badanych obstaje przy tym, by referendum konstytucyjne było ważne, jeśli weźmie w nim udział co najmniej połowa uprawnionych do głosowania. Wydaje się, że wynika to z przekonania, iż konstytucja jako akt dotyczący wszystkich obywateli musi być przez wszystkich, czyli co najmniej przez większość uprawnionych, zaakceptowana. Mimo niebezpieczeństwa, iż ustalenia referendum będą nieważne, mocne założenie dotyczące frekwencji utraciłoby wszelkie dalsze spory mówiące np. o „konstytucji mniejszości” czy inne możliwe dyskusje odwołujące się do domniemywanych poglądów „milczącej większości”. O znaczeniu tego warunku dla Polaków świadczyć może fakt, że silniej niż przeciętnie wymóg 50-procentowej frekwencji popierają respondenci aktywni politycznie - mający określone preferencje partyjne oraz wybierający się na referendum.

Odmianą sytuację mamy w przypadku kwestii terminu przeprowadzenia referendum - o ile w całej populacji nieznaczna większość opowiedziała się za przeprowadzeniem referendum razem z wyborami parlamentarnymi ze względu na mniejsze koszty, o tyle osoby aktywne politycznie mają poważne wątpliwości, czy byłoby to rozwiązanie właściwe, gdyż sprawa konstytucji zostałaby przez to nadmiernie spolityzowana.

Niewielkim poparciem cieszy się koncepcja przeprowadzenia po uchwaleniu konstytucji nowych wyborów prezydenckich. W największym stopniu popierają ją zwolennicy ROP i AWS, ale nawet wśród nich nie jest to poparcie jednoznaczne.

Na referendum, w którym głosowalibyśmy za parlamentarnym projektem konstytucji lub przeciw niemu, wybiera się - według swoich deklaracji - dwie trzecie ankietowanych. Udział w referendum zdecydowanie częściej deklarują osoby aktywne politycznie, nieco częściej zwolennicy lewicy niż prawicy. Uczestnictwu w referendum sprzyja większa wiedza o zawartości projektu będącego przedmiotem głosowania.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. W obecnym Sejmie nie są reprezentowane głosy części wyborców. Czy w tej sytuacji obecny Sejm powinien uchwalić nową konstytucję czy też nie?

	(%)			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	61	20	18	1150
Płeć				
Mężczyźni	65	22	13	545
Kobiety	58	19	23	605
Wiek				
do 24 lat	64	16	20	159
25-34	61	25	14	203
35-44	63	21	16	233
45-54	65	19	16	222
55-64	57	25	17	151
65 lat i więcej	57	15	28	182
Miejsce zamieszkania				
Wieś	57	19	24	434
Miasto do 20 tys.	72	17	11	154
od 21 do 100 tys.	57	24	19	231
101-500 tys.	70	17	13	215
501 tys. i więcej mieszk.	57	29	14	115
Region				
Północny	60	20	19	130
Zachodni	66	14	20	130
Środkowozachodni	64	20	16	155
Środkowy	56	25	19	205
Wschodni	56	17	27	141
Południowo-wschodni	60	26	13	169
Południowo-zachodni	66	19	15	221
Wykształcenie				
Podstawowe	56	16	28	364
Zasadnicze zawodowe	60	26	13	296
Średnie	66	20	14	398
Wyższe	67	22	11	89
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	65	24	11	65
Prac. umysł. niż. szczebla	68	19	13	121
Pracownicy fiz. - umysł.	60	22	18	66
Robotnicy wykwalifikowani	64	29	7	129
Robotnicy niewykwalifik.	72	5	23	60
Rolnicy	58	17	26	67
Prywatni przedsiębiorcy	66	23	11	52
Bierni zawodowo				
Renciści	59	18	23	153
Emeryci	57	22	21	212
Uczniowie i studenci	55	21	23	71
Bezrobotni	65	16	19	96
Gospodynie domowe i inni	55	21	23	67
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	66	27	7	107
Sektor państwowy	66	23	12	145
Sektor prywatny	66	19	14	263
Spółdzielczość	43	13	44	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	58	22	20	285
201 - 325	58	22	20	265
326 - 449	68	19	17	217
450 - 599	68	19	13	138
Powyżej 599 zł	65	25	10	142
Ocena własnych war. mater.				
Złe	59	21	20	305
Średnie	60	20	20	572
Dobre	68	19	13	272
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	51	25	24	61
Raz w tygodniu	58	23	19	587
Kilka razy w miesiącu	68	14	19	152
Kilka razy w roku	67	17	16	231
W ogóle nie uczestniczy	63	22	14	118
Poglądy polityczne				
Lewica	82	9	9	226
Centrum	69	18	13	284
Prawica	48	38	14	315
Trudno powiedzieć	53	14	33	325

Tabela 2. W jakim stopniu czuje się Pan(i) poinformowany(a) na temat **parlamentarnego projektu nowej konstytucji**, który ma być zatwierdzony lub odrzucony w ogólnonarodowym referendum? 1 - Nic nie wiem na ten temat; 2 - Jestem słabo poinformowany(a); 3 - Jestem średnio poinformowany(a); 4 - Jestem dobrze poinformowany(a) (%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	48	33	11	7	2	1151
Płeć						
Mężczyźni	39	37	13	8	3	545
Kobiety	55	29	8	6	2	606
Wiek						
do 24 lat	48	36	8	5	3	159
25-34	47	36	9	7	1	203
35-44	42	38	13	5	2	233
45-54	48	31	14	6	2	222
55-64	46	28	11	11	3	151
65 lat i więcej	58	26	7	7	2	182
Miejsce zamieszkania						
Wieś	52	30	9	5	4	434
Miasto do 20 tys.	46	39	10	7	1	154
od 21 do 100 tys.	45	38	9	7	1	231
101-500 tys.	45	29	14	11	0	216
501 tys. i więcej mieszk.	43	33	13	10	1	115
Region						
Północny	53	28	9	9	1	130
Zachodni	49	36	7	6	2	130
Środkowo-zachodni	48	29	10	11	1	155
Środkowy	51	34	7	6	2	205
Wschodni	48	30	10	5	8	141
Południowo-wschodni	48	32	12	6	2	169
Południowo-zachodni	39	39	16	5	1	221
Wykształcenie						
Podstawowe	58	27	6	5	4	364
Zasadnicze zawodowe	55	31	8	4	2	296
Średnie	39	39	14	8	1	398
Wyższe	23	35	23	18	0	89
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	24	35	24	15	1	66
Prac. umysł. niż. szczebla	36	44	13	7	0	121
Pracownicy fiz. - umysł.	48	39	11	2	0	66
Robotnicy wykwalifikowani	50	30	10	7	4	129
Robotnicy niewykwalifik.	48	29	16	2	4	60
Rolnicy	60	28	5	2	5	57
Prywatni przedsiębiorcy	41	43	10	6	0	52
Bierni zawodowo						
Renciści	45	37	8	7	4	153
Emeryci	55	22	11	10	2	212
Uczniowie i studenci	35	48	7	9	2	71
Bezrobotni	64	26	7	1	3	96
Gospodynie domowe i inni	55	28	9	7	1	67
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	35	41	16	7	1	107
Sektor państwowy	38	44	13	3	3	145
Sektor prywatny	46	31	12	10	2	263
Spółdzielczość	41	41	15	0	2	22
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 200 zł	51	32	9	4	4	285
201 - 325	54	36	8	7	2	265
326 - 449	49	38	7	4	2	217
450 - 599	43	36	15	5	1	138
Powyżej 599 zł	28	41	16	14	1	142
Ocena własnych war. mater.						
Złe	54	36	5	5	0	305
Średnie	50	31	10	5	4	573
Dobre	36	33	18	13	1	272
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	52	22	12	12	2	61
Raz w tygodniu	52	31	10	6	2	587
Kilka razy w miesiącu	40	34	15	5	6	152
Kilka razy w roku	48	35	10	6	1	231
W ogóle nie uczestniczy	33	41	12	12	2	119
Poglądy polityczne						
Lewica	33	36	17	13	0	226
Centrum	43	40	11	9	1	285
Prawica	46	34	12	7	1	315
Trudno powiedzieć	64	23	4	3	6	325

Tabela 3. W jakim stopniu czuje się Pan(i) poinformowany(a) na temat tzw. **obywatelskiego projektu nowej konstytucji**, który zgłosił związek zawodowy NSZZ "Solidarność"? 1 - Nic nie wiem na ten temat; 2 - Jestem słabo poinformowany(a); 3 - Jestem średnio poinformowany(a); 4 - Jestem dobrze poinformowany(a)

	(%)					
	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	60	26	7	5	2	1150
Płeć						
Mężczyźni	53	30	7	7	3	545
Kobiety	66	23	7	3	2	605
Wiek						
do 24 lat	65	21	5	5	4	159
25-34	57	29	8	4	2	203
35-44	52	34	8	3	2	233
45-54	56	29	6	6	2	222
55-64	50	27	10	9	4	151
65 lat i więcej	79	11	4	4	2	181
Miejsce zamieszkania						
Wieś	61	24	6	4	5	433
Miasto do 20 tys.	64	25	5	5	1	154
od 21 do 100 tys.	59	26	7	6	2	231
101-500 tys.	55	29	9	6	2	216
501 tys. i więcej mieszk.	57	25	10	7	1	115
Region						
Północny	60	22	9	8	0	129
Zachodni	58	28	6	6	3	130
Środkowozachodni	56	28	9	5	2	155
Środkowy	65	25	4	5	1	205
Wschodni	57	30	3	2	8	141
Południowo-wschodni	58	25	10	4	3	169
Południowo-zachodni	61	24	8	5	1	221
Wykształcenie						
Podstawowe	71	18	4	4	4	363
Zasadnicze zawodowe	63	25	7	3	3	296
Średnie	52	32	9	5	1	398
Wyższe	36	37	10	16	0	89
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	35	37	12	15	1	66
Prac. umysł. niż. szczebla	46	39	10	6	0	121
Pracownicy fiz. - umysł.	60	30	8	1	0	66
Robotnicy wykwalifikowani	59	28	8	3	5	129
Robotnicy niewykwalifik.	54	33	7	1	4	60
Rolnicy	71	15	3	6	5	57
Prywatni przedsiębiorcy	49	38	5	7	0	52
Bierni zawodowo						
Renciści	69	20	4	4	4	153
Emeryci	64	20	7	7	2	211
Uczniowie i studenci	62	25	7	5	2	71
Bezrobotni	74	17	5	2	3	96
Gospodynie domowe i inni	59	26	9	2	3	67
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	44	37	12	7	1	107
Sektor państwowy	44	41	8	4	3	145
Sektor prywatny	56	27	8	7	2	263
Spółdzielczość	62	31	0	4	2	22
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 200 zł	61	24	7	3	5	285
201 - 325	63	24	6	5	3	264
326 - 449	64	27	4	3	2	217
450 - 599	59	29	8	3	1	138
Powyżej 599 zł	38	37	10	15	1	142
Ocena własnych war. mater.						
Złe	69	21	5	5	1	305
Średnie	60	25	7	4	4	572
Dobre	48	34	10	7	1	272
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	57	26	12	4	2	61
Raz w tygodniu	62	23	6	6	2	587
Kilka razy w miesiącu	56	26	8	3	7	152
Kilka razy w roku	58	29	7	4	1	230
W ogóle nie uczestniczy	54	32	8	4	2	119
Poglądy polityczne						
Lewica	56	28	9	6	1	226
Centrum	56	33	8	2	1	285
Prawica	47	31	10	11	1	315
Trudno powiedzieć	78	13	2	1	7	324

Tabela 4. Czym, według Pana(i) orientacji, różni się parlamentarny projekt konstytucji od tzw. projektu obywatelskiego zgłoszonego przez NSZZ "Solidarność"? Czy różnią się one **określeniem stosunków państwo - Kościół**?

	(%)			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	49	4	47	1144
Płeć				
Mężczyźni	52	5	42	545
Kobiety	46	3	50	599
Wiek				
do 24 lat	38	8	54	158
25-34	54	3	43	202
35-44	56	4	40	232
45-54	53	4	42	222
55-64	50	4	45	151
65 lat i więcej	38	3	59	179
Miejsce zamieszkania				
Wies	50	3	47	430
Miasto do 20 tys.	38	4	58	151
od 21 do 100 tys.	51	6	44	231
101-500 tys.	52	4	44	216
501 tys. i więcej mieszk.	51	6	43	115
Region				
Północny	45	6	49	128
Zachodni	53	6	41	125
Środkowo-zachodni	44	4	51	155
Środkowy	47	6	48	205
Wschodni	45	1	54	141
Południowo-wschodni	55	3	42	169
Południowo-zachodni	53	5	43	221
Wykształcenie				
Podstawowe	40	3	56	361
Zasadnicze zawodowe	47	7	47	295
Średnie	56	4	40	396
Wyższe	64	2	34	89
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	73	0	27	66
Prac. umysł. niż. szczebla	60	3	37	120
Pracownicy fiz. - umysł.	56	10	34	66
Robotnicy wykwalifikowani	48	7	47	129
Robotnicy niewykwalifik.	45	5	49	60
Rolnicy	45	2	53	57
Prywatni przedsiębiorcy	46	6	48	52
Bierni zawodowo				
Renciści	41	3	57	152
Emeryci	49	3	48	209
Uczniowie i studenci	47	4	48	70
Bezrobotni	40	6	54	95
Gospodynie domowe i inni	51	4	45	67
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	68	2	30	106
Sektor państwowy	57	7	36	145
Sektor prywatny	48	7	45	260
Spółdzielczość	43	0	57	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	50	5	45	283
201 - 325	47	6	47	264
326 - 449	47	3	50	216
450 - 599	52	4	44	135
Powyżej 599 zł	63	5	32	142
Ocena własnych war. mater.				
Złe	45	4	50	305
Średnie	46	3	50	568
Dobre	60	6	34	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	49	0	51	61
Raz w tygodniu	48	5	47	585
Kilka razy w miesiącu	46	2	52	150
Kilka razy w roku	51	6	43	231
W ogóle nie uczestniczy	54	5	41	117
Poglądy polityczne				
Lewica	63	5	31	225
Centrum	52	5	43	284
Prawica	59	5	35	314
Trudno powiedzieć	26	2	72	320

Tabela 5. Czym, według Pana(i) orientacji, różni się parlamentarny projekt konstytucji od tzw. projektu obywatelskiego zgłoszonego przez NSZZ "Solidarność"? Czy różnią się one **stosunkiem do ochrony życia od chwili poczęcia aż do naturalnej śmierci?**

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	54	3	43	1141
Płeć				
Mężczyźni	59	4	37	543
Kobiety	49	2	49	598
Wiek				
do 24 lat	44	5	51	158
25-34	57	2	41	202
35-44	59	3	38	231
45-54	56	3	41	222
55-64	54	3	43	150
65 lat i więcej	50	2	48	178
Miejsce zamieszkania				
Wieś	51	3	46	430
Miasto do 20 tys.	62	2	36	150
od 21 do 100 tys.	52	4	44	231
101-500 tys.	53	2	45	214
501 tys. i więcej mieszk.	58	2	40	115
Region				
Północny	47	3	49	126
Zachodni	57	3	40	125
Środkowo-zachodni	47	2	51	155
Środkowy	48	4	48	205
Wschodni	48	0	52	141
Południowo-wschodni	61	3	36	169
Południowo-zachodni	65	3	32	221
Wykształcenie				
Podstawowe	47	3	50	359
Zasadnicze zawodowe	49	3	48	294
Średnie	61	4	36	396
Wyższe	67	1	32	89
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	73	1	27	66
Prac. umysł. niż. szczebla	64	3	33	120
Pracownicy fiz. - umysł.	67	4	29	65
Robotnicy wykwalifikowani	54	4	42	128
Robotnicy niewykwalifik.	42	7	51	60
Rolnicy	45	1	54	57
Prywatni przedsiębiorcy	51	3	45	52
Bierni zawodowo				
Renciści	55	2	43	152
Emeryci	53	2	45	208
Uczniowie i studenci	46	7	48	70
Bezrobotni	42	1	56	94
Gospodynie domowe i inni	50	1	49	67
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	68	4	28	106
Sektor państwowy	61	6	33	144
Sektor prywatny	55	3	43	259
Spółdzielczość	53	0	47	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	53	2	45	283
201 - 325	52	4	43	263
326 - 449	62	2	36	215
450 - 599	54	1	45	135
Powyżej 599 zł	64	5	30	142
Ocena własnych war. mater.				
Złe	54	2	44	305
Średnie	50	2	47	566
Dobre	61	5	34	269
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	56	3	41	60
Raz w tygodniu	55	4	41	585
Kilka razy w miesiącu	47	2	51	150
Kilka razy w roku	55	2	43	229
W ogóle nie uczestniczy	54	1	45	116
Poglądy polityczne				
Lewica	64	1	34	224
Centrum	56	5	39	284
Prawica	66	2	31	313
Trudno powiedzieć	34	2	65	320

Tabela 6. Czym, według Pana(i) orientacji, różni się parlamentarny projekt konstytucji od tzw. projektu obywatelskiego zgłoszonego przez NSZZ "Solidarność"? Czy różnią się one **odwołaniem do Boga i prawa naturalnego?**

	(%)			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	50	6	44	1141
Płeć				
Mężczyźni	54	7	38	543
Kobiety	46	4	50	598
Wiek				
do 24 lat	38	13	49	158
25-34	50	6	44	202
35-44	54	5	41	232
45-54	52	5	43	222
55-64	54	3	44	150
65 lat i więcej	51	1	48	178
Miejsce zamieszkania				
Wieś	50	3	47	430
Miasto do 20 tys.	57	3	41	151
od 21 do 100 tys.	46	9	45	231
101-500 tys.	49	8	43	214
501 tys. i więcej mieszk.	53	6	41	115
Region				
Północny	42	6	52	126
Zachodni	55	6	39	125
Środkowozachodni	44	3	53	155
Środkowy	46	5	48	205
Wschodni	41	5	53	141
Południowo-wschodni	57	4	39	169
Południowo-zachodni	60	7	33	221
Wykształcenie				
Podstawowe	45	4	51	359
Zasadnicze zawodowe	43	7	50	294
Średnie	57	6	37	396
Wyższe	67	3	30	89
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	69	5	26	66
Prac. umysł. niż. szczebla	61	6	34	120
Pracownicy fiz. - umysł.	48	2	50	65
Robotnicy wykwalifikowani	50	5	44	128
Robotnicy niewykwalifik.	37	10	53	60
Rolnicy	40	0	60	57
Prywatni przedsiębiorcy	51	6	44	52
Bierni zawodowo				
Renciści	54	2	44	152
Emeryci	52	2	46	208
Uczniowie i studenci	46	11	44	70
Bezrobotni	35	5	60	95
Gospodynie domowe i inni	43	6	51	67
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	66	5	29	106
Sektor państwowy	53	12	35	144
Sektor prywatny	48	7	44	260
Spółdzielczość	49	0	51	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	50	5	45	283
201 - 325	46	8	46	263
326 - 449	57	4	39	216
450 - 599	54	4	42	135
Powyżej 599 zł	59	10	31	142
Ocena własnych war. mater.				
Złe	54	2	44	305
Średnie	45	6	49	566
Dobre	57	9	35	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	50	4	46	61
Raz w tygodniu	52	5	42	585
Kilka razy w miesiącu	42	5	53	150
Kilka razy w roku	51	6	43	229
W ogóle nie uczestniczy	48	7	45	116
Poglądy polityczne				
Lewica	59	7	34	225
Centrum	52	6	42	284
Prawica	62	7	31	313
Trudno powiedzieć	31	2	67	320

Tabela 7. Czym, według Pana(i) orientacji, różni się parlamentarny projekt konstytucji od tzw. projektu obywatelskiego zgłoszonego przez NSZZ "Solidarność"? Czy różnią się one **znaczeniem związków zawodowych w państwie?**

	(%)			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	29	10	61	1141
Płeć				
Mężczyźni	32	14	54	543
Kobiety	26	7	67	598
Wiek				
do 24 lat	25	10	66	158
25-34	34	9	58	202
35-44	31	15	55	231
45-54	33	11	56	222
55-64	32	10	58	150
65 lat i więcej	17	7	77	178
Miejsce zamieszkania				
Wieś	24	11	65	430
Miasto do 20 tys.	25	7	67	150
od 21 do 100 tys.	36	11	54	231
101-500 tys.	33	11	56	214
501 tys. i więcej mieszk.	31	9	60	115
Region				
Północny	29	10	61	126
Zachodni	31	14	55	125
Środkowo-zachodni	29	9	62	155
Środkowy	28	7	64	205
Wschodni	28	7	65	141
Południowo-wschodni	20	16	63	169
Południowo-zachodni	35	10	55	221
Wykształcenie				
Podstawowe	22	7	71	359
Zasadnicze zawodowe	28	12	60	294
Średnie	33	12	56	396
Wyższe	44	13	43	89
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	42	17	41	66
Prac. umysł. niż. szczebla	39	13	48	120
Pracownicy fiz. - umysł.	40	13	46	65
Robotnicy wykwalifikowani	35	11	54	128
Robotnicy niewykwalifik.	25	10	65	60
Rolnicy	14	7	79	57
Prywatni przedsiębiorcy	26	11	63	52
Bierni zawodowo				
Renciści	21	9	70	152
Emeryci	27	9	64	208
Uczniowie i studenci	26	8	65	70
Bezrobotni	15	13	72	94
Gospodynie domowe i inni	39	3	58	67
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	43	9	48	106
Sektor państwowy	40	15	45	144
Sektor prywatny	30	13	57	259
Spółdzielczość	29	14	57	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	28	9	62	283
201 - 325	29	10	61	263
326 - 449	27	13	60	215
450 - 599	28	11	60	135
Powyżej 599 zł	40	11	49	142
Ocena własnych war. mater.				
Złe	24	10	66	305
Średnie	28	9	63	566
Dobre	36	14	50	269
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	27	11	63	60
Raz w tygodniu	25	11	64	585
Kilka razy w miesiącu	28	9	63	150
Kilka razy w roku	37	9	54	229
W ogóle nie uczestniczy	34	12	54	116
Poglądy polityczne				
Lewica	38	13	49	224
Centrum	31	11	58	284
Prawica	41	14	45	313
Trudno powiedzieć	9	4	87	320

Tabela 8. Z którym z poniższych stwierdzeń Pan(i) się zgadza?
 1 - Referendum zatwierdzające konstytucję powinno być przeprowadzone razem z wyborami parlamentarnymi, bo obniży to koszty jego przeprowadzenia; 2 - Referendum zatwierdzające konstytucję nie powinno być przeprowadzone razem z wyborami parlamentarnymi, bo wtedy sprawa konstytucji stanie się przedmiotem rozgrywek politycznych

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	44	35	21	1148
Płeć				
Mężczyźni	48	36	16	544
Kobiety	40	34	26	604
Wiek				
do 24 lat	41	40	19	159
25-34	42	39	19	203
35-44	49	38	14	233
45-54	45	34	21	222
55-64	41	34	25	151
65 lat i więcej	42	24	34	180
Miejsce zamieszkania				
Wies	41	30	29	432
Miasto do 20 tys.	58	24	18	154
od 21 do 100 tys.	40	42	19	231
101-500 tys.	46	39	15	215
501 tys. i więcej mieszk.	39	48	13	115
Region				
Północny	41	40	19	129
Zachodni	45	34	21	129
Środkowo-zachodni	40	35	25	155
Środkowy	34	43	23	204
Wschodni	44	24	33	141
Południowo-wschodni	56	27	17	169
Południowo-zachodni	47	38	15	221
Wykształcenie				
Podstawowe	36	33	31	361
Zasadnicze zawodowe	44	35	20	296
Średnie	51	33	16	398
Wyższe	41	51	8	89
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier. i inteligencja	49	41	9	66
Prac. umysł. niż. szczebla	48	40	13	121
Pracownicy fiz.-umysł.	39	42	19	65
Robotnicy wykwalifikowani	40	41	19	129
Robotnicy niewykwalifik.	42	42	16	60
Rolnicy	47	30	23	57
Prywatni przedsiębiorcy	63	25	12	52
Bierni zawodowo				
Renciści	49	28	23	152
Emeryci	35	31	34	211
Uczniowie i studenci	45	43	13	71
Bezrobotni	39	35	26	96
Gospodynie domowe i inni	46	30	24	67
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	41	43	16	107
Sektor państwowy	40	45	15	145
Sektor prywatny	51	35	14	262
Spółdzielczość	47	28	24	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	41	34	26	285
201 - 325	47	32	21	264
326 - 449	50	30	20	217
450 - 599	45	34	21	138
Powyżej 599 zł	40	49	11	142
Ocena własnych war. mater.				
Złe	47	28	25	305
Średnie	43	35	22	570
Dobre	42	42	16	272
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	36	34	29	61
Raz w tygodniu	45	34	21	587
Kilka razy w miesiącu	37	37	26	151
Kilka razy w roku	48	35	17	230
W ogóle nie uczestniczy	44	36	20	118
Poglądy polityczne				
Lewica	45	42	14	225
Centrum	48	36	15	285
Prawica	42	44	15	315
Trudno powiedzieć	41	21	38	323

Tabela 9. Z którym z poniższych stwierdzeń Pan(i) się zgadza?
 1 - Referendum zatwierdzające konstytucję powinno być ważne, gdy weźmie w nim udział ponad połowa uprawnionych do głosowania
 2 - Referendum zatwierdzające konstytucję powinno być ważne, nawet gdy nie weźmie w nim udziału ponad połowa uprawnionych do głosowania

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	60	21	19	1145
Płeć				
Mężczyźni	62	24	14	544
Kobiety	58	18	23	601
Wiek				
do 24 lat	68	15	17	159
25-34	62	24	14	201
35-44	63	20	17	233
45-54	57	25	18	222
55-64	58	22	20	150
65 lat i więcej	52	18	30	180
Miejsce zamieszkania				
Wieś	54	20	26	431
Miasto do 20 tys.	68	18	14	154
od 21 do 100 tys.	58	24	18	231
101-500 tys.	68	21	11	215
501 tys. i więcej mieszk.	61	24	14	114
Region				
Północny	67	18	15	129
Zachodni	59	28	13	129
Środkowo-zachodni	57	21	22	152
Środkowy	61	17	22	203
Wschodni	58	15	27	141
Południowo-wschodni	54	22	24	169
Południowo-zachodni	64	25	11	221
Wykształcenie				
Podstawowe	53	17	30	361
Zasadnicze zawodowe	61	20	20	295
Średnie	64	25	11	397
Wyższe	66	28	6	89
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	67	27	6	66
Prac. umysł. niż. szczebla	62	27	11	121
Pracownicy fiz.- umysł.	62	21	17	65
Robotnicy wykwalifikowani	62	24	13	128
Robotnicy niewykwalifik.	59	14	27	60
Rolnicy	61	14	25	56
Prywatni przedsiębiorcy	65	22	13	51
Bierni zawodowo				
Renciści	61	19	20	153
Emeryci	52	22	26	211
Uczniowie i studenci	72	18	10	71
Bezrobotni	59	12	29	96
Gospodynie domowe i inni	53	29	18	67
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	66	23	11	107
Sektor państwowy	62	24	14	144
Sektor prywatny	63	23	14	261
Spółdzielczość	43	33	24	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	63	15	22	284
201 - 325	57	21	22	262
326 - 449	62	25	13	217
450 - 599	55	28	17	138
Powyżej 599 zł	64	26	10	141
Ocena własnych war. mater.				
Złe	61	16	23	305
Średnie	59	22	19	568
Dobre	61	25	14	272
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	60	18	21	61
Raz w tygodniu	61	19	20	587
Kilka razy w miesiącu	54	25	21	150
Kilka razy w roku	64	22	14	230
W ogóle nie uczestniczy	55	27	18	117
Poglądy polityczne				
Lewica	55	36	9	225
Centrum	65	22	13	284
Prawica	69	19	12	315
Trudno powiedzieć	51	12	37	321

Tabela 10. W tym roku planowane jest przeprowadzenie referendum - czyli ogólnonarodowego głosowania w sprawie konstytucji. Czy weźmie Pan(i) udział w referendum, gdyby polegało ono na zatwierdzeniu bądź odrzuceniu projektu konstytucji przedstawionego przez Sejm i Senat? 1 - Raczej wezmę w nim udział; 2 - Jeszcze nie wiem, czy wezmę w nim udział; 3 - Raczej nie wezmę w nim udziału

	(%)				
	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	67	11	16	6	1151
Płeć					
Mężczyźni	73	8	13	6	545
Kobiety	61	13	19	7	606
Wiek					
do 24 lat	69	16	12	3	159
25-34	69	11	15	4	203
35-44	68	14	14	5	233
45-54	73	9	14	3	222
55-64	68	10	17	5	151
65 lat i więcej	51	6	24	18	182
Miejsce zamieszkania					
Wieś	62	13	21	4	434
Miasto do 20 tys.	58	11	11	20	154
od 21 do 100 tys.	73	7	14	5	231
101-500 tys.	72	12	12	4	216
501 tys. i więcej mieszk.	73	11	15	1	115
Region					
Północny	66	17	13	3	130
Zachodni	72	14	7	6	130
Środkowo-zachodni	60	10	28	2	155
Środkowy	68	11	17	3	205
Wschodni	64	12	21	3	141
Południowo-wschodni	73	7	14	5	169
Południowo-zachodni	65	8	11	16	221
Wykształcenie					
Podstawowe	55	12	23	10	364
Zasadnicze zawodowe	65	11	18	5	296
Średnie	75	11	10	4	398
Wyższe	84	5	7	3	89
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	85	8	4	3	66
Prac. umysł. niż. szczebla	77	12	9	2	121
Pracownicy fiz. - umysł.	66	9	20	4	66
Robotnicy wykwalifikowani	72	10	13	5	129
Robotnicy niewykwalifik.	70	10	14	6	60
Rolnicy	63	18	16	2	57
Prywatni przedsiębiorcy	78	10	9	3	52
Bierni zawodowo					
Renciści	53	8	21	18	153
Emeryci	68	8	18	6	212
Uczniowie i studenci	78	12	4	6	71
Bezrobotni	45	19	32	4	96
Gospodynie domowe i inni	60	13	23	4	67
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	75	10	9	6	107
Sektor państwowy	78	8	12	2	145
Sektor prywatny	73	12	11	4	263
Spółdzielczość	61	23	11	5	22
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	64	13	20	3	285
201 - 325	66	12	18	4	265
326 - 449	65	8	12	15	217
450 - 599	69	12	14	5	138
Powyżej 599 zł	79	10	8	3	142
Ocena własnych war. mater.					
Złe	56	8	25	11	305
Średnie	70	12	13	5	573
Dobre	74	12	11	3	272
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	74	3	12	11	61
Raz w tygodniu	66	11	15	8	587
Kilka razy w miesiącu	67	11	17	5	152
Kilka razy w roku	69	15	13	3	231
W ogóle nie uczestniczy	63	8	28	1	119
Poglądy polityczne					
Lewica	81	7	10	2	226
Centrum	73	13	13	2	285
Prawica	76	8	14	2	315
Trudno powiedzieć	43	15	25	17	325

Tabela 11. Gdyby to referendum odbywało się w najbliższą niedzielę, to jak by Pan(i) głosował(a) - za przyjęciem czy też za odrzuceniem projektu konstytucji przygotowanego przez obecny parlament?
 1 - Głosował(a)bym za przyjęciem projektu konstytucji przygotowanego przez obecny parlament 2 - Głosował(a)bym za odrzuceniem projektu konstytucji przygotowanego przez obecny parlament; 3 - Jeszcze nie wiem, jak bym głosował(a)
 (%)

	1	2	3	Liczba osób
Ogółem	42	11	47	769
Płeć				
Mężczyźni	45	13	42	397
Kobiety	39	8	52	372
Wiek				
do 24 lat	44	4	52	110
25-34	37	10	53	141
35-44	42	10	47	159
45-54	43	11	46	164
55-64	49	17	34	103
65 lat i więcej	40	11	49	94
Miejsce zamieszkania				
Wieś	42	9	50	271
Miasto do 20 tys.	52	12	36	89
od 21 do 100 tys.	42	10	48	170
101-500 tys.	43	14	43	155
501 tys. i więcej mieszk.	34	9	57	84
Region				
Północny	37	11	52	86
Zachodni	54	12	34	94
Środkowo-zachodni	50	15	36	93
Środkowy	34	8	58	140
Wschodni	32	10	58	90
Południowo-wschodni	46	11	43	123
Południowo-zachodni	44	10	47	144
Wykształcenie				
Podstawowe	40	12	48	200
Zasadnicze zawodowe	46	8	46	194
Średnie	41	10	48	299
Wyższe	42	14	45	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	44	13	43	56
Prac. umysł. niż. szczebla	34	10	56	84
Pracownicy fiz.- umysł.	44	2	54	44
Robotnicy wykwalifikowani	49	13	38	93
Robotnicy niewykwalifik.	38	9	53	42
Rolnicy	41	0	59	36
Prywatni przedsiębiorcy	36	7	57	41
Bierni zawodowo				
Renciści	40	16	44	81
Emeryci	45	13	42	144
Uczniowie i studenci	40	13	47	55
Bezrobotni	41	7	52	43
Gospodynie domowe i inni	55	7	38	41
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	35	11	54	80
Sektor państwowy	39	14	47	113
Sektor prywatny	46	8	46	193
Spółdzielczość	54	10	36	14
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	41	10	48	182
201 - 325	40	13	47	175
326 - 449	40	9	51	140
450 - 599	44	10	46	95
Powyżej 599 zł	51	14	35	112
Ocena własnych war. mater.				
Złe	38	13	49	170
Średnie	41	10	49	398
Dobre	49	9	41	201
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	39	3	58	45
Raz w tygodniu	37	13	50	389
Kilka razy w miesiącu	50	12	38	101
Kilka razy w roku	46	9	45	159
W ogóle nie uczestniczy	51	7	42	74
Poglądy polityczne				
Lewica	66	3	31	182
Centrum	45	6	49	207
Prawica	29	25	46	240
Trudno powiedzieć	31	2	67	140

Tabela 12. Czy, Pana(i) zdaniem, po uchwaleniu nowej konstytucji powinno się przeprowadzić nowe wybory prezydenckie czy też nie?

	(%)			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	26	58	16	1150
Płeć				
Mężczyźni	28	59	13	545
Kobiety	25	57	18	605
Wiek				
do 24 lat	26	60	14	159
25-34	28	64	9	203
35-44	28	61	11	233
45-54	27	61	12	222
55-64	22	64	14	151
65 lat i więcej	24	39	37	182
Miejsce zamieszkania				
Wieś	25	55	20	434
Miasto do 20 tys.	23	53	24	154
od 21 do 100 tys.	28	61	11	231
101-500 tys.	28	63	10	215
501 tys. i więcej mieszk.	30	61	9	115
Region				
Północny	29	57	14	130
Zachodni	23	63	14	130
Środkowozachodni	27	60	13	155
Środkowy	30	57	12	205
Wschodni	24	58	18	141
Południowo-wschodni	20	64	16	169
Południowo-zachodni	28	51	21	221
Wykształcenie				
Podstawowe	22	48	29	364
Zasadnicze zawodowe	33	56	11	296
Średnie	25	67	8	398
Wyższe	24	66	10	89
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	22	69	9	65
Prac. umysł. niż. szczebla	21	73	7	121
Pracownicy fiz. - umysł.	33	50	18	66
Robotnicy wykwalifikowani	31	49	12	129
Robotnicy niewykwalifik.	27	49	23	60
Rolnicy	21	66	13	67
Prywatni przedsiębiorcy	30	61	9	52
Bierni zawodowo				
Renciści	24	46	30	153
Emeryci	25	53	22	212
Uczniowie i studenci	19	70	11	71
Bezrobotni	32	60	7	96
Gospodynie domowe i inni	33	57	10	67
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	23	66	11	107
Sektor państwowy	27	64	10	145
Sektor prywatny	29	57	13	263
Spółdzielczość	23	72	5	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	30	55	15	285
201 - 325	28	59	13	265
326 - 449	22	54	24	217
450 - 599	16	70	13	138
Powyżej 599 zł	29	60	11	142
Ocena własnych war. mater.				
Złe	32	49	19	305
Średnie	23	60	17	572
Dobre	27	64	9	272
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	40	41	19	61
Raz w tygodniu	28	53	19	587
Kilka razy w miesiącu	22	60	18	152
Kilka razy w roku	22	69	9	231
W ogóle nie uczestniczy	20	70	10	118
Poglądy polityczne				
Lewica	13	81	6	226
Centrum	17	73	10	284
Prawica	47	43	10	315
Trudno powiedzieć	23	43	34	325